

УДК 338.45 (330.567.2)

JEL M 11

ВІДТВОРЮВАЛЬНІ ЦІЛІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кібік О.М., д.е.н., професор

Брагарник О.О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Анотація. Розглянуто особливості процесу реструктуризації різних елементів капіталу сучасних підприємств портової діяльності України з метою визначення особливостей та відтворювальних цілей сучасного етапу реструктуризації портових підприємств України. Методологічною основою дослідження є системний підхід, закони і закономірності економічного розвитку, наукові роботи провідних вчених та фахівців з економіки портової діяльності. Всі сфери функціонування портових підприємств (організаційно-правова структура, майновий комплекс, виробничий комплекс, структурований фінансовий об'єкт, соціально-організаційний комплекс) мають бути взаємопов'язаними з позиції ефективності відтворення капіталу підприємства портової діяльності. Досліджено систему чинників мікро- та макrorівнів, які обумовлюють процеси реструктуризації сучасних підприємств портової діяльності, якими є соціально-економічна структура держави, на території якої функціонує портове підприємство, історія розвитку та національні традиції, геополітичне положення портового підприємства, види робіт та послуг, що виконують та надають підприємства, наявність та ефективність використання елементів капіталу тощо. Результативність відтворювального процесу визначає система чинників, основними з них визначено специфіку інноваційного розвитку; якість, кількість, вік, ступінь використання засобів виробництва; форму інвестиційного забезпечення; рівень інформаційного забезпечення; характер робочої сили, що використовується; характер організації та якості управлінської діяльності. Результати можуть бути використані в процесі реструктуризації морських портів та стивідорних компаній України. Сучасна портова індустрія України повинна реорганізуватися шляхом залучення приватного капіталу і зменшення державного втручання для реалізації відтворювальних цілей з врахуванням сучасних тенденцій на фінансових, промислових, транспортних ринках та процесів реструктуризації в різних сферах.

Ключові слова: відтворення, капітал, реструктуризація, підприємства портової діяльності.

Постановка проблеми. Підприємства портової галузі України в сучасних умовах підвищення інтенсивності конкурентної боротьби на портових ринках активно реформуються відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Стратегією розвитку морських портів України до 2038 р. визначено комплекс проблем функціонування та розвитку портової галузі. Безумовно всі визначені проблеми вимагають вирішення. Однак, серед проблем є ті, вирішення яких є важливою передумовою розв'язання інших. До таких проблем слід віднести повільне оновлення основних фондів морських портів, невідповідність їх технічного рівня вимогам щодо надання послуг із здійснення операцій з вантажами, відсутність дієвого механізму залучення приватних інвестицій для розвитку морських портів та захисту прав інвесторів. Наявність таких проблем є передумовою низьких темпів та ефективності відтворення капіталу підприємств портової діяльності, передусім морських портів.

Економічна, технологічна, управлінська та інші структури портових підприємств, що безпосередньо впливають на результати відтворювального процесу, виявляються не в змозі адекватно реагувати на зміни, що відбуваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реструктуризації портів вивчали вітчизняні та іноземні спеціалісти. Так у роботах В.І. Чекаловця були розглянуті основні проблеми та перспективи розвитку портів [7]. А.Л. Колодін теоретично обґрунтував ос-

новні напрямки розвитку морських торговельних портів [2]. М.Т. Примачов розкриває питання реструктуризації портів з позиції забезпечення їхньої функціональної та економічної стійкості [5]. Зазначеними проблемами займаються Г.С. Махуренко, О.М. Степанов [6] та інші. Закордонні вчені зробили значний внесок в розвиток питань реструктуризації морських торговельних портів [8-10].

Сучасні дослідження переважно стосуються морських торговельних портів. Існує думка, що порт необхідно розглядати в технічному та економічному аспектах [6].

Невирішені складові загальної проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки, розвиток нових організаційно-правових форм здійснення портової діяльності, питання взаємодії портових підприємств з інституціональним середовищем, що їх оточує, є недостатньо вивченими. Наведені визначення стосуються окремих сфер та напрямків відтворення та реструктуризації морських торговельних портів. Тому їх необхідно не тільки пов'язати між собою, а й пристосувати до умов реструктуризації підприємств портової діяльності. Задля цієї мети необхідно використовувати більш деталізований підхід до функціонування будь-якого підприємства, який сформував І.І. Мазур та В.Д. Шапіро [4].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення особливостей сучасного етапу реструктуризації портових підприємств України з врахуванням необхідності реалізації відтворювальних цілей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові умови є причиною складного становища багатьох портових підприємств. Все це перешкоджає формуванню сприятливих умов функціонування підприємств та актуалізує питання проведення роботи по вибудовуванню системи успішної виробничо-господарської діяльності на самих підприємствах. Необхідною стає техніко-економічна, управлінська реорганізація підприємств у відповідності до циклу відтворення капіталу та перетворення його на реального агента відтворення. Однією з найкращих альтернатив в цьому положенні є такий відомий і поширений спосіб оздоровлення підприємств як проведення реструктуризації.

Реструктуризація портового підприємства – це оптимізація комплексу методів та умов функціонування відповідно до вимог зовнішнього середовища і сформованої стратегії розвитку підприємства, що сприяє підвищенню його конкурентоспроможності на базі використання сучасних підходів до господарської діяльності.

Кожне підприємство портової діяльності – це складна виробничо-економічна система, в межах якої здійснюються різні види діяльності, що об'єднують в певні напрямки. Одночасно морський торговельний порт, стивідорну компанію або будь-яке інше підприємство портової діяльності в процесі відтворення слід розглядати як цілісний організм. Однак необхідно виділяти різні сфери його функціонування, особливості яких можуть обумовлюватися такими чинниками [1]:

- соціально-економічна структура держави, на території якої функціонує підприємство портової діяльності (тип економіки, відкритість кордонів, законодавство тощо);

- історія розвитку та національні традиції;
- геополітичне положення портового підприємства (на місці перетину транспортних та торговельних шляхів, в «ізолюваних» регіонах тощо);

- види робіт та послуг, що виконують та надають підприємства (спеціалізація на переробці контейнерів, наливних або інших видів вантажів, надання інформаційних послуг тощо).

Задля підприємства портової діяльності основні сфери функціонування можна представити у вигляді такої сукупності [1]:

1. Підприємство портової діяльності – це організаційно-правова структура. В рамках традиційного підходу до портової діяльності з таким видом структури пов'язані поняття юридична особа, організаційна форма, функціональні та ієрархічні зв'язки структурних підрозділів.

2. Підприємство портової діяльності – це майновий комплекс, що поєднує причали, інші гідротехнічні споруди, будинки, різні види техніки та обладнання тощо. Одночасно майновий комплекс передбачає визначення відносин власності.

3. Підприємство портової діяльності – це виробничий комплекс, який обумовлений певними видами портової діяльності, зв'язками з клієнтурою, постачальниками, партнерами, діями конкурентів.

4. Підприємство портової діяльності – це структурований фінансовий об'єкт, який поєднує сферу формування, використання та розвитку капіталу.

5. Підприємство портової діяльності – це соціально-організаційний комплекс, в межах якого формується кадрова структура, здійснюється управління трудовим потенціалом, реалізується кадрова та соціальна політика.

Всі зазначені сфери мають бути взаємопов'язаними з позиції ефективності відтворення капіталу підприємства портової діяльності. Складна макроекономічна обстановка орієнтує українські підприємства приймати рішення на основі короткострокового планування, в той час, як у країнах з розвинутою ринковою економікою плановий період становить 5 – 10 років в залежності, в тому числі, від особливостей відтворення капіталу господарюючого суб'єкта. Але, незалежно від макроекономічної ситуації в країні, трансформація господарської системи, на наш погляд, неминуче вимагає перегляду основ господарювання і управління на самому підприємстві та відповідних змін внутрішнього середовища.

Основою відтворювальних процесів підприємств портової діяльності є індивідуальний капітал, тому реструктуризація капіталу дозволяє визначити оптимальні напрями реструктуризації підприємств, що будуть сприяти підвищенню ефективності його функціонування.

Результативність відтворювального процесу визначає система чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Серед основних чинників слід відзначити специфіку інноваційного розвитку; якість, кількість, вік, ступінь використання засобів виробництва; форму інвестиційного забезпечення; рівень інформаційного забезпечення; характер робочої сили, що використовується: її освітній, професійний, кваліфікаційний склад, структуру, характер організації та якості управлінської діяльності.

Визначальне значення для відтворювального процесу мають перші три чинники. Зазначені чинники та характер управлінської діяльності на підприємстві безпосередньо пов'язані один з одним. Зокрема, інноваційно-технологічне переозброєння є базисом для формування та реалізації стратегії інноваційного прориву. На нашу думку, підвищення конкурентоспроможності українських портових підприємств може бути забезпечено тільки на основі інноваційних процесів, які повинні забезпечити рентабельне використання нововведень у вигляді нових технологій, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного та іншого характеру. В свою чергу, темпи і ефективність розвитку інноваційної сфери залежать від проведення інвестиційної політики, яка повинна забезпечити умови, що сприяють інноваційному розвитку. Реалізація цих завдань можлива тільки за наявності необхідної кількості фінансових ресурсів.

Таким чином, специфіка і тенденції інноваційного розвитку суттєво впливають на відтворювальні процеси підприємств портової діяльності. Слід погодитися з Т. Оболенським, що без організаційної перебудови виробництва на основі інноваційного розвитку не можливо вийти на високий рівень економічної та соціальної ефективності [2].

Сьогодні сповільнилося оновлення основного капіталу та відбувається старіння основних засобів підприємств портової діяльності. Причинами такого стану є вкрай обмежене фінансування з державного бюджету; недостатність власних і залучених інвестицій та коштів на просте та розширене відтворення основних фондів внаслідок неефективної оцінки їх вартості та недостатнього рівня амортизаційних відрахувань; недосконалість механізмів лізингу, зростання цін, інфляція, криза неплатежів, нечіткість економічної стратегії розвитку портової галузі. Сучасна вітчизняна податкова система слабо стимулює процес оновлення основного капіталу підприємств портової діяльності.

Інноваційний розвиток та оновлення засобів виробництва не є можливими без відповідного інвестиційного забезпечення. Інвестиційний процес є складовою частиною відтворення, він організує та обслуговує відтворювальну діяльність підприємств портової діяльності. Спад інвестиційної активності в сфері портової діяльності порушив відтворювальні процеси. Заморожування на вкрай низькому рівні інвестиційного процесу, в умовах значного фізичного і морального зносу основних фондів обмежує можливості розвитку.

На відтворення капіталу підприємства має вплив характер використання робочої сили. Освіта як фактор відтворення робочої сили формує інтелектуальну форму капіталу, лежить в основі прискорення інноваційного розвитку. Особливо це важливо для портової діяльності України в даний час.

На сучасному етапі розвитку важливою проблемою є підвищення ефективності управлінської діяльності. Сьогодні, найбільш обговорюваною проблемою в морських державах є необхідність і можливість підвищення якості портових послуг за допомогою реорганізації портового менеджменту. Сучасними проблемами залишаються громіздкі організаційні структури зі складними зв'язками підпорядкування, слабкість стимулів і відповідальності тощо. Система управління є важливою ланкою відтворювального процесу капіталу підприємства.

Висновки. Різке збільшення обсягів світової торгівлі більше ніж півстоліття тому змусило уряди багатьох розвинутих держав звернути увагу на сферу діяльності морських торговельних портів. Активно необхідність здійснення процесів удосконалення портової діяльності у світі почали обговорювати вже з 60-х рр. минулого століття. Основними причинами для проведення портових реформ були та залишаються до цього часу загальні, адміністративні (управлінські), фінансові та причини, які пов'язані з формуванням та використанням трудових ресурсів. Розвиток в Україні підприємств портової діяльності різних форм власності й видів діяльності, багатогранність портової діяльності, яка визначається багатопрофільністю робіт та послуг, потребують розробки нового підходу до реструктуризації капіталу портових підприємств.

Перелік посилань

1. Кібік О.М. *Теорія і методологія ціноутворення в морських торговельних портах: монографія* / О.М. Кібік. - Одеса: ОНМУ, 2005. - 282 с.
2. Колодин А. Л. *Маркетинг* / А.Л. Колодин, С.П. Онищенко. – Одеса: Астропринт, 2004. – 165 с.
3. Оболенський Т. *Технологическое соперничество на мировом рынке.* / Т. Оболенський // МЭиМО. – 2007. – № 7. – С. 8-14.
4. Мазур И.И. *Реструктуризация предприятий и компаний* / И.И. Мазур., В.Д. Шапиро. - М.: Экономика, 2001. - 456 с.
5. Примачев Н.Т. *Параметры влияния морских портов на эффективность торгового судоходства* / Н.Т. Примачев, С.И. Примачева. - Одесса: ОГМА, 1998. - 72 с.
6. Степанов О.Н. *Стратегическое управление развитием морского порта* / О.Н. Степанов. - Одесса: Астропринт, 2005. - 328 с.
7. Чекаловец В.И. *Эволюция мировой портовой системы и ее влияние на стратегию развития морских торговых портов Украины* / В.И. Чекаловец // Транспорт. - 2003. - №25-26, 28. - С. 61-66, 54-62.
8. Costas Th. Grammenos. *Handbook of Marine Economics and Business* / Costas Th. Grammenos. - London, Hong Kong: LLP, 2002. - 920 p.
9. Haralambidis H. *World wide experiences of Port Reform* / H. Haralambidis,, A. Veenstra . - Oxford: University Press, 1997. - 125 p.
10. Pallis A.A. *Towards a Common Port Policy? EU-Proposals and the Industry's Perceptions* / A.A. Pallis // Maritime Policy and Management. - 1997. - № 24 (4). - P. 365-380.

Стаття надійшла: 22.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 330.14:658.1

JEL O 150

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ПОСИЛЕННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

Кучумова І. Ю., к.е.н., доцент

Юмаєва Г. О.

Харківський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

Анотація. У статті розглянуто поняття інтелектуального капіталу та його ефективного використання як нематеріального ресурсу підприємства. Метою статті є вивчення інтелектуального капіталу як основної конкурентної переваги підприємства в ринкових умовах господарювання й обґрунтування його структурних елементів; визначення ролі інтелектуального капіталу та особливостей його використання на сучасних підприємствах.